

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23

Güz 2012 Fall 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YENİ TÜRK EDEBİYATININ ÖNCÜSÜ ŞİNASİ: BOURDIEU'CU BİR OKUMA
A PIONEER OF THE MODERN TURKISH LITERATURE, ŞİNASİ: A BOURDIEUIAN
READING

Ayşegül ERGİŞİ*

Öz

Şinasi yeni Türk edebiyatının öncüsü bir şair, yazar ve gazetecidir. Bu konumu elde etmesinde sosyal ve kültürel kazançlarının büyük rolü bulunmaktadır. Fransa'da edindiği tecrübeler yanında siyasî alanın figürlerine yakınlığı onun edebî faaliyetleri için güçlü bir dayanak olmuştur. En önemlisi de gazete ve matbaanın sağladığı imkânlarla çağdaşlarının çok ötesine geçmeyi başarmıştır. Aynı dönemde varlık gösteren Encümen-i Şuarâ, şiire bazı yönlerden yenilik getirmiş olsa da Şinasi kadar etkin olamamıştır.

Şinasi, alanı dönüştürmekle kalmamış, okurunu, özellikle etrafını çevreleyen genç edebiyatçıları yerleşik anlayışlar üzerinde düşünmeye ve yazmaya yönlendirmiştir. Onunla birlikte edebiyat ve dil sosyal yararın gözetildiği bir vasıta haline gelmiştir.

Anahtar Sözcükler: Şinasi, Encümen-i Şuarâ, Pierre Bourdieu, Alan.

Abstract

Şinasi was a pioneer as a poet, author and journalist of the modern Turkish Literature. This position is attributed to his social and cultural human capital. His experience in France and proximity to political figures was a strong supporter for his literary activities. Most importantly he was able to push his influence beyond his contemporaries in the field by modern publishing and journalism. The contemporary group Encümen-i Şuarâ also brought innovation to some aspects of the poetry but they were not as effective.

Şinasi not only changed the field but also influenced his readership, especially the young generation of writers around him, to think and write about the traditional mentality. Literature and the language became a means to protect and develop the social utility after him.

Keywords: Şinasi, Encümen-i Şuarâ, Pierre Bourdieu, Field.

Giriş

Fransız sosyolog ve antropolog Pierre Bourdieu, araştırmacının araştırma nesnesini, bilimsel olarak inşa edebilmesi için yeni bir inceleme şekli önerir. Özne ve yapı arasındaki ilişkiye odaklanan bu araştırma tasarımının merkezinde alan, habitus ve sermaye kavramları yer almaktadır (Göker, 2007: 525-558). Alan, kuralları eski aktörler tarafından belirlenmiş değişken, çok boyutlu bir yapıdır. Bir alanda çıkarları doğrultusunda mücadeleye giren birey ve

* Arş. Gör., Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü.

topluluklar, düşünce ve eylemleriyle kendilerini ötekilerden ayırt etmeye ve alandaki kazancı sahiplenmeye çalışırlar (Kaya, 2007: 397-419). Bourdieu'nün ikinci kavramsal aracı olan habitus ise hem öznenin pratiklerini belirleyen hem de yeni durumlara ayak uydurmasını ve stratejiler geliştirmesini sağlayan tutum ve davranışlar bütünüdür. Habitus çözümlemesi, bir öznenin özyaşamöyküsü kurgusunun oluşturulması ya da bir topluluğa ait özelliklerin belirlenmesi konusunda araştırmacıya rehberlik eder. Bourdieu, sermaye kavramını ise kültürel, sosyal ve sembolik adlar altında kullanmayı önerir. Kültürel sermayeyi, farklı alanlarda sahip olunan kültürel donanım, bilgi, adlandırma, görevlendirme veya otoriteye yakınlıklar şeklinde tanımlar. Sosyal sermayeyi, az çok kurumsallaşmış olan karşılıklı arkadaşlık ve tanıma ilişkileriyle kurulan grup üyelikleri, bu ilişkilerin getirdiği ayrıcalık, sınırlama ve yükümlülükler olarak tarif eder. Sembolik sermaye ise, diğer kazanç türleriyle birlikte belirlenen sosyal güçtür. Ona göre bu kazançlar doğrultusunda kişiler arasında rekabet, tahakküm ve ittifak ilişkileri kurulur ve böylece alan şekillenir (Wacquant, 2007: 60-65).

Türk edebiyatı bağlamında yapılan akademik çalışmalarda, Fuad Köprülü'nün medeniyet değişmelerini esas alan sınıflandırması takip edilmektedir. Bu sınıflandırmanın üçüncü basamağını oluşturan Batılılaşma Dönemi Türk Edebiyatı, edebiyat tarihlerinde Şinasi ile başlatılmaktadır. Ondan önce Osmanlı dönemi Türk edebiyatının kendine özgü bir seyri vardır. Bu yazıda, Şinasi'nin bir öncü olarak edebiyat alanındaki yeri ve önemi Bourdieu'nün kavramlarına göre açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Şinasi'nin Edebiyat Alanında Ortaya Çıkışı

Şinasi'nin babasının adı ve mesleği üzerine çoğu kaynakta farklı bilgiler yer almaktadır.¹ Ebüzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi*'ni ve Şinasi hakkında yazılan diğer eserleri karşılaştırmalı, eleştirel bir tarzda ele alan Ziyad Ebüzziya'nın *Şinasi* monografisine göre Şinasi'nin babasının adı ve mesleği bilinmemektedir (Ebüzziya, 2007: 29-40). Şinasi'nin doğum tarihi üzerine de kaynaklarda bir birlik yoktur. 1824 ya da 1826 yılında doğduğu tahmin edilen Şinasi, Cihangir Mahalle Mektebi'ni bitirdikten sonra Fevziye Mektebi'ne devam eder ve yaklaşık on üç on dört yaşlarında Tophane Müşirliği Mektubî Kalemî'ne memur olarak girer. Dönemin güçlü devlet dairelerinden biri olan Tophane Müşirliği, Batı modernleşmesini savunan yenilik taraftarı memurların bulunduğu bir kurumdur. Burada Kalem memuru İbrahim Efendi'den Arapça, Bursalı Şeyh Zâik'ten Farsça, Charles Chateaneuf adlı bir Fransız subaydan² Fransızca öğrenir (Akün, 1993: 545). Memurluğu esnasında tarih kıtaları yazarak şairliğe başlar. Bugünkü Karaköy Köprüsü'nün yerine kurulan köprüye tarih düşürmek üzere açılan yarışmada dokuz beyitlik tarihiyle birinci gelen Şinasi, Tophane Çeşmesi ve Âdile Sultan Sarayı kitabelerine de tarihler yazar. Fransızca hocasının desteğiyle Avrupa'da eğitim görebilmek için padişahın damadı olan Tophane Mareşali Fethi Paşa'ya yazılı müracaatta bulunur. Ardından Tanzimat Fermanı'nı ilan eden Sadrazam Reşit Paşa'yla tanışılır. Sadrazamın yardımıyla Padişah Abdülmecit'e bir dilekçe sunar ve isteği kabul edilir. Yaklaşık yirmi üç yaşındayken (1849) 750 frank bursla maliye eğitimi almak için Paris'e gönderilir.

Şinasi'nin ailesi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamız, ailevi kaynaklı kültürel ve ekonomik kazancı üzerine bir yorum yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak yurt dışında okumaya başladığında annesinin devlet tarafından maaşa bağlanması onun ekonomik açıdan yeterli zenginliğe sahip olmadığını göstermektedir (Ebüzziya, 2007: 43-44). Maddî yetersizliklerine karşılık onun asıl yükselişi memurluk hayatıyla başlar. Tophane Müşirliği'nde İbrahim Efendi, Bursalı Şeyh Zâik ve Charles Chateaneuf gibi kişilerle tanışması sayesinde sosyal kazançlar edinmiş, onlardan aldığı dil ve edebiyat dersleri sayesinde kültürel kazancını arttırmıştır. Tarih kıtaları yazarak kısa zamanda şair olarak tanınması, hatta Saray tarafından ödüllendirilmesiyle

¹ *Fatin Tezkiresi*'nde babasının adı ve doğum yeri verilmez. İbnülemin İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*, Şemseddin Sami'nin *Kamusu'l-A'lâm* ve Ahmet Rasim'in *İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi* adlı eserlerinde de durum aynıdır. Faik Reşit Unat'ın *Tarz-ı Nevin-i Kıraat*, Ebüzziya Tevfik'in *Numûne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, İbrahim Alaaddin Gövsa'nın *Türk Meşhurları Ansiklopedisi* gibi pek çok kaynakta babasının adı, memleketi ve mesleği üzerine verilen bilgiler farklıdır.

² Chateaneuf, II. Ahmed zamanında Fransa kralı 14. Louis'nin elçisi olarak İstanbul'da çalışan asilzade Marquis de Chateaneuf'in torunudur ve adını Reşat olarak değiştirmiştir.

kültürel kazancı sembolik kazanca dönüşmüştür. Bu durum onun bir şair olarak ün kazanması ve bu yönüyle toplumda kabul görmesini sağlamıştır. Bunda son derece şanslı, zeki ve çalışkan biri olmasının da büyük önemi vardır. Daha yurt dışına çıkmadan edebiyat alanında hatırı sayılır bir yer edinen Şinasi'nin Mustafa Reşit Paşa'nın ilgisini çekmesi ise daha büyük kazançlar elde etmesine imkân tanımıştır.

XIX. yüzyılda modernlik ve milliyetçilik Avrupa'nın siyasî ve sosyal yaşamına yön vermektedir. Alman ilahiyatçı Johann-Gottfried Herder'in düşünceleri pek çok milliyetçi entelektüel tarafından takip edilmektedir. Fetihlerle kurulan devlet ve imparatorlukları eleştiren Herder, millî kültürüyle yapılanan siyasî oluşumları meşru görmektedir. Onun için halkın aynası sayılan halk dili, bu yolda birliği sağlayacak en güçlü vasıta. Ona göre, bir edebiyatın üstünlüğü, edebiyatın kaynağı ve koruyucusu olan halkın geleneklerine ve otantikliğine bakılarak ölçülebilirdi. Bu düşünceler ulusal ve popüler edebî meşruiyetin icat edilmesi, edebiyatın siyasetle yakınlık kurması ve işlevsel bir değişim geçirmesine zemin hazırlamıştır. Herder, düşünceleri ve bizzat derlediği halk şiirleri, geleneksel anlatılar, halk masalları ve efsanelerinden oluşan antolojilerle millî uyanışı teşvik etmiştir (Thiesse, 2010: 157-158, Casanova, 2010: 90-94).

Fransa'da ilk yıllarında dil öğrenimine ağırlık veren Şinasi, Fransız Maliye Bakanlığı'nda matematik ve fen alanında çalışmıştır. Fransız akademisi üyesi, Journal des Debats'ın başyazarlığını yapan Samuel Sylvestre de Sacy (Ustazade) aracılığıyla Fransız filozof Ernest Renan, Fransız Romantiklerinden yazar Lamartine, dilbilimci Littre, Türkolog Pavet de Courteille'le tanışma şansına erişmiştir. Fransa gibi siyasal ve kültürel dönüşümlerle şekillenen bir coğrafyada bulunmak Şinasi'yi edebî olduğu kadar düşünsel olarak da etkilemiştir (Ebuzziya, 2007: 91-92). Bir süre sonra da Doğu İlimleri Araştırma Derneği olan Societe Asiatique'in üyeliğine (1851) kabul edilmiştir. Böylece farklı bir kültürde bilimsel bir gruba dâhil olarak sosyal kazancı kurumsallaşma seviyesine yükselmiştir. Bu arada dil alanında çalışan kişilerle yakınlığından olsa gerek maliye alanından dil ve gramer çalışmalarına yönelmiş, 1851'de *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye* adlı atasözü sözlüğünü hazırlamaya başlamıştır. Yaklaşık 1500 derlemenin bulunduğu eser, bilinçli bir tercihin ürünü kabul edilmekle birlikte (Tanpınar, 2007: 195) "halk düşüncesini ve edebiyatını değerlendiren, folkloru açan ilk kitap" olarak görülür (Kaplan, 2004: 57).

2. Şiirde Yeniliklerin Öncüsü

Ülkesine döndüğünde (1854) eski görevine devam eden Şinasi, aynı zamanda Mustafa Reşit Paşa tarafından Batılı tarzda eğitim veren yeni okullara kitap sağlanması, gazetelere imtiyaz verilmesi gibi işlere bakan Maarif Meclisi'ne üye olarak atanır.³

1859 yılında, içinde Fransız klâsik şairleri, Gilbert, Lamartine ve Racine'den şiirlerin bulunduğu bir seçki olan *Fransız Lisanından Nazmen Tercüme Eylediğim Bazı Eş'âr* başlıklı eseri, adı *Courrier d'Orient* olarak değiştirilecek olan *La Presse d'Orient* gazetesini çıkaran Jean Pietri'nin matbaasında basılır.⁴ Şairin Paris'te iken hazırladığı ve İstanbul'da kitap haline getirdiği Fransız şiirinden ilk çevirilerin bulunduğu bu eserde, Racine'in *Andromaque* (1677), *Esther* (1689) ve *Athalie* (1691) adlı trajedilerinden seçilmiş parçalar, La Fontaine'in *Kurt ile Kuzu* hikâyesi, Fénelon'un *Télémaque*'ından parçalar ve Gilbert'in bir kıtası yer almaktadır. Bu parçalarda dizelerin birbirleriyle kafiyeli hale getirilmesiyle yeni şekiller denenmiş, Batılı fabl türü tanıtılmış ve bu sayede geleneksel edebiyat Batı edebiyatıyla belli ölçüde etkileşime geçmiştir (Parlatır, 2006: 97). Çeviri ve özgün metnin karşılıklı sayfalara yerleştirilmesiyle okuyucuya hem Fransız şiirinin yapısı gösterilmiş, hem de Fransız dilini tanıma fırsatı sunulmuştur.

1862 yılında ilk baskısı Tasvîr-i Efkâr Matbaası'nda yapılan *Müntehabât-ı Eş'ârım* adlı

³ Mustafa Reşit Paşa Şinasi'ye aldığı eğitimden dolayı mali alanda çalışmasını teklif ettiyse de, Şinasi eğitim alanına odaklanmayı tercih eder.

⁴ Kitabın ikinci baskısını *Tercüme-i Manzûme* adıyla kendi matbaası olan Tasvir-i Efkâr'da (1871) yapar.

eseri, adı ve muhtevasıyla eski şiirden ayrı bir yapıdadır. Esere “Tahmid” ile başlayıp “Münâcât” ile devam etmesi “İlahî”, “Tehlîl”, “Tevekkül”, “Beyt-i Murassa”, “Müfred”lerle Tanrının birliğini övmesi, kaside ve gazellere, “Medhiyet” ve “Arz-ı Muhabet” gibi parçalara ve tarih kıtalarına yer vermesi divan geleneğinin bir parçasıdır. Bu şiirleri dört manzum hikâyeye, üç hezel, iki hiciv, gazete yazılarına eklediği dize ve beyitler takip eder. Manzum hikâyeler (fabl) ve “Şarkıyyat” başlıklı marş dışında tüm şiirler eski anlayışın bir devamı gibi görünse de eskiden ayrılan tarafları vardır. Divan şairi “Tevhid”, “Münâcât” ve benzeri nazım tarzında teslimiyet ve tevekkül içeren bir tavırla Tanrı’ya yakarıştı ve övgüde bulunurken anlamdan çok mükemmel söyleyişe ulaşmak için çalıştı. Oysa Şinasi’nin “Münâcât”ı eski münâcâtlara pek benzemez. Eski münâcâtlara giren malzeme çok kalabalıktır. Bunlarda bilhassa yeryüzüne ait varlıklar üzerinde durulur. Şair bunlardan her biri ile ayrı ayrı oynar, teşbihler, mecazlar ve mazmun yığını içinde Tanrı fikri kaybolur. Şairin maksadının dinî bir duyguyu anlatmaktan ziyade hüner göstermek olduğu kuvvetle hissedilir. Şinasi her şeyden önce eski münâcâtları dolduran malzeme yığını ayıklamış, Tanrı fikrini yeryüzüne ait ayrıntılarla değil, kâinatın bütünlüğü içinde ortaya koymuştur. Gayesi, sanat göstermekten ziyade, Tanrı ile kâinat arasındaki ilişkiyi anlatmaktır. Bundan dolayı fikri örten ve dağıtan kelime oyunlarını bırakmıştır. Tanrı’yı ispat için objektif bir delil olarak kâinatı göstermiştir (Kaplan, 1998: 35).

Bu şiirde algısal bir üslup kullanılarak akılla kavrayış öne çıkarılmış, inanç unsurları eleştirel ve algısal bakış açısını destekleyen ikincil bir konuma itilmiştir. Bu kopuşun izleri onun Sadrazam Reşit Paşa için yazdığı kasidelerinde de görülmektedir. İlk kasidesi (1849), hem beyit sayısı, kafiye örgüsü hem de üslubuyla Fransa öncesi hayatına ait olduğu için eski şiir tarzına uygundur. Yeniliklerin yer aldığı diğer üç kasidenin ilkinin 1856, ikincisini 1857, üçüncüsünü 1858 yıllarında Fransa dönüşünde yazmıştır. Kasidelerde açık, sade bir dil tercih edilmiş, deyimlere ve halk söyleyişlerine yer verilmiştir. Şekil açısından bakılırsa, beyitlerin sayısının geleneksel kasidedeki beyit sayısından farklı olduğu görülür. İkinci kasidenin ortasından yedi beyit, üçüncü kasidenin başından beş beyit kaldırılmış ve bunlar şair tarafından düşülen notlarla bildirilmiş; birinci ve üçüncü kaside gazel kafiye örgüsüyle, ikinci kaside mesnevi kafiye örgüsüyle yazılmıştır. Ayrıca Sadrazam Mustafa Reşit Paşa’nın kimliğine odaklanıldığı da açıkça belirtilmiştir. Diğer yenilikler ise üç kasidede eski tarzın hayalci dünyasından uzaklaşılması, teolojik içeriğin yerini “akl-ı faal”, “necm-i ikbal”, “nûr-ı irfan”, “adl ü hikmet”, “kanun”, “bikr-i fikr”, “millet”, “mebus”, “akl-ı beşer”, “medeniyet resulü”, “encümen-i daniş”, “reis-i cumhur”, “medeniyet”, “vakt-i saadet”, “can mal ü namus”, “mahkeme-i vicdan”, “akl-ı hâkimâne” gibi kavramlarla üretilen sosyal ve siyasal alana hitap eden yeni düşünme şekillerinin almasıdır (Parlatır, 2006: 100). Mustafa Reşit Paşa’ya yazılan bu kasideler eski şiirden farklı bir anlayışın edebiyat alanında belirginleşmeye başladığını göstermektedir (Akyüz, 1999: 20).

3. Dil Üzerine Çalışmalar

Nesir dili de Şinasi’nin edebî faaliyetleriyle bir yenilik kazanmıştır (Tanpınar, 180). Molière’in tiyatrolarından etkilenecek yazdığı *Şair Evlenmesi* (1859) adlı tiyatrosunda halk hayatına yönelik bir konuyu halkın diliyle işlemiştir. Şinasi bu eserle millî bir tiyatroya varacak en kısa yolu, yani halk ananesini seçmiştir (Tanpınar, 194).

Şinasi Fransa hayatında önemini kavradığı gazeteciliğe ülkeye döndüğünde Jean Pietri’nin gazetesine imzasız yazılar yazarak başlamıştır. Ağâh Efendi’nin para desteğiyle ilk özel gazeteyi, *Tercümân-ı Ahvâl*’i çıkarmaya başladığında gazetenin bir milletin siyasal ve kültürel birikimini dönüştürme gücünün farkındadır. 22 Ekim 1860 tarihli ilk sayının giriş yazısındaki cümle bunu açıklar: “*Mademki bir hey’et-i içtimâiyyede yaşayan halk bunca vezâif-i kânûniyye ile mükelleftir, elbette ki, kal’en ve kalemen kendi vatanının menâfiine dair beyân-ı efkâr etmeği cümle-i hukûk-ı muktesebesinden addeder.*” Bu cümlenin yer aldığı kısa ama halkın düşünme, yazma ve haber alma özgürlüğüne vurgu yapan mukaddimedede halkın anlayabileceği bir gazete dilinin oluşturulması savunulmaktadır (Mardin, 2008: 304).

Tasvîr-i Efkar’da da (1862) gazetenin halkın sözcüsü olduğu düşüncesi ilk sayının

mukaddimesinde, “Bir hâl-i medeniyette bulunan halk ise kendi menafiinin husul hakkına ne suretle sarf-ı zihn eylediği tercümân-ı efkârı olan gazetelerin lisanından malûm olur” sözleriyle ifade edilmiştir. Gazetenin yazarları nesir dilinin estetik kurallarını (tamlamalar ve sıralı cümlelerle uzatılan süslü, bol secili geleneksel kullanımını) aşındırarak halkın kolaylıkla anlayacağı, fikirlerin iletilmesine imkân veren bir dil kullanmışlardır. Artık dil ve edebiyat; eğitim, hukuk, tarih, sosyal ve siyasal konuların işlendiği gazete yazıları üzerinden bir araç haline getirilmiştir. Dil ve edebiyatı “halkın ahlâkî ve entelektüel eğitiminin bir vasıtası durumuna yükseltmek için ciddi ve sistemli bir şekilde uğraşan” (Mardin, 295) Şinasi, gramer üzerine *Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis* yazarıyla yaptığı “Mesele-i Mebhûsetün anhâ” tartışmasıyla (1864) dil üzerindeki titizliğini ve ona verdiği önemi bir kez daha göstermiştir (Akün, 557). Ayrıca bir sözlük hazırlama çabası içinde olduğu da bu tartışmalar esnasında konuşulmaya başlanmıştır.⁵

4. Şinasi ve Encümen-i Şuarâ

Şinasi'nin şiir ve dil konusunda gösterdiği yenilikçi faaliyetler karşısında 1861 yılında Encümen-i Şuarâ adı verilen bir grup şair edebiyat alanında kendine özgü bir strateji takip eder. Eski şiirin savunucuları sayılan bu şairler (Okay, 2005: 52), Hersekli Ârif Hikmet'in evinde her hafta bir araya gelerek şiir okuma, nazire söyleme ve ortaklaşa gazel yazmak gibi edebî faaliyetlerde bulunurlar. Osman Şems, Mehmed Kemal, Lebîb Efendi, Salih Nâilî Efendi, Halet Bey, Rezaîzâde Mehmed Celal Bey, Deli Hikmet, Osman Nevres Efendi gibi katılımcıların olduğu bu okuma grubunun lideri Leskofçalı Galib, sözcüsü Hersekli, okuyucusu ise Namık Kemal'dir (Özgül, 1987: 13-14, 23). Aralarında siyasî görüş, meslek ve tarikat inancı bakımından benzerlikler bulunan bu şairler, geleneksel şiire eski kalitesini kazandırmak için yeni temlere yer verme, “sade Türkçe” kullanma ve Sebki Hindî üslubunu taklit etme gibi yollara başvurmuşlardır (Özgül, 2006: 83).

Bourdieu'ye göre “alana yeni bir konum kabul ettirerek çağ açan her sanat eylemi, daha önceki sanatsal edim dizininin tümünü yerinden oynatır” (Bourdieu, 2006: 254). Alana yeni giren bir aktör, eski olanın eylemlerine karşı güç sahibi olmak ve sabit kanaati yerinden oynatmak için sürekli stratejiler geliştirir (Kaya, 2007: 400-401). Burada Şinasi edebiyat alanında yeni bir aktör, eski edebiyat geleneğini sürdüren Encümen-i Şuarâ ise Şinasi'nin aşındırmaya çalıştığı yapının temsilcileridir.

Encümen-i Şuarâ ve Şinasi arasındaki farkı daha iyi anlamak için grubun öncüsü Leskofçalı Galib (1828-1867) üzerinde durmak gerekir. Şairler grubunun başkanı Leskofçalı Galib bir valinin oğludur. Babasının mesleği göz önüne alındığında ekonomik sermayesi yeterli olan Leskofçalı'nın aldığı eğitim hakkında pek bilgiye rastlanmamaktadır. Van'dayken ulemadan dil ve edebiyat dersleri aldığı bilinmektedir. Yirmi altı yaşındayken tamamladığı divanı yangında yok olmuştur (İnal, 1988: 446). Babasının çabasıyla Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'ne girer ve orada kâtip olarak çalışır, bir süre de babasının kâtipliğini yapar. Sadaret Mektubî Kaleminde Namık Kemal ve İbrahim Halet'le tanışır. Dersaadet Emtia Gümrüğü Tahrirat Başkıtabeti'ne tayin olunca Namık Kemal'i kendisine yardımcı, İbrahim Halet'i de yazı işleri kâtipliği yapar ve şiir toplantılarında birlikte boy gösterirler. Toplantıların son bulmasından sonra gazel şairi ve devlet adamı Mithat Paşa ile tanışır, meşrutiyet taraftarlarıyla birlikte hareket eder. Ancak hümanist esaslı Bektâşîlik öğretisinin insan merkezli düşünme ve yaşama anlayışını ilke edinen Galib'in mücadeleden hoşlanmayışı ve modern fikirleri klâsik yollardan söyleme arzusu dönemin Batılılaşma yanlısı kesimden oldukça farklı bir yol izlemesine neden olmuştur. İlk divanını 1854, ikinci divanını 1866 yılında oluşturan (basımı ölümünden sonra) Galib, şiirlerinde sosyal düzenin bozukluğu, adaletsizlik, batıl inançlar, zalimlik ve devlet adamlarının yetersizliklerine dair konuları işler. İçerik bakımından tasavvuf, tefekkür, aşk konuları dışına pek çıkmaz ama üslubu farklıdır. Eskiler tebliğ ederken, bildirirken, onlar vecize ve atasözü yoluyla telkin ederler. Galib'in divanı klâsik divan formuna uymaz. Çünkü eseri “kıt'a-i kebîre” ile başlar. Manzumeye “kıt'a” adını verse de bir edebî tür olan kıt'a'ya benzemez. Kıt'anın ilk şartı birinci beyitin kendi arasında kafiyeli olmayışı ve taç

⁵ Şinasi'nin bir sözlük hazırladığı söylense de araştırmacılar bu sözlüğe ulaşamamışlardır.

beyitinin bulunmayışı iken Galib'in şiirinde bunun tam tersi söz konusudur. Şiir eleştirisine odaklanan şair, bu şekilde şiiri geliştirme amacı güder ve XVII. yüzyıldan sonra yozlaşan nazirecilik geleneğini yeniden canlandırır. Dil bakımından Nâilî ve Neşâtî'nin temsilcisi olduğu Hint tarzı, mazmun ve hayallerle süslü soyut âlem tasavvuru ve kullanılan terkipli dil Galib'i oldukça etkiler. Şiirlerinde bu terkipli dile ulaşan örneklerin yanında saf Türkçeye yaklaşanlar da vardır (Özgül, 1987).

Görüldüğü gibi Tanzimat döneminin önemli şairi Leskofçalı Galib'te de Şinasi gibi edebî açıdan bazı yenilikler vardır. Hatta Leskofçalı Galib'in sahip olduğu kültürel kazançlara dikkat edilince Şinasi'den bazı yönlerden daha üstün durumda olduğu görülebilir. Namık Kemal'in "*Galib Bey, şairlikce hepimizden maruf idi, bir derecedeki vezn bilen bir çocuğa sorulsa şahsını bilmezse namını bilir*" (İnal, 445) dediğine göre, onun şairlik yönü güçlüdür. Buna karşılık Şinasi'nin şiiri kurudur; "*bazı maharet ve hünerlerine rağmen (...) hiçbir zaman gerçek ve saf bir şiir zevkine hitap etmezler*" (Tanpınar, 179). Bunun nedeni biraz da "*sade dil ve halka mahsus edebiyat gayeleri uğrunda zaten durgun ve zihnî olan ilhamını herhangi bir ölçüşmeyi imkânsızlaştıracak kadar fakirleştirmesi*" dir (Tanpınar, 181). Leskofçalı Galib dışındaki grup üyeleri de geleneksel şiire canlılık kazandırma amacı güderler. Osman Şems, Namık Kemal, Ziya Bey ve Faik Bey hece vezniyle şiirler yazarlar. Halet Bey safi Türkçeyi kullanmayı dener. Şiirin kalıplaşmış mazmunlarını yenileştirmeye çalışırlar. Şiirlere başlık koyma, sosyal sorunlara değinme ve edebî eleştiri yapma gibi yeniliklere imza atarlar (Özgül, 1987: 21-23). Buna rağmen Şinasi'nin edebiyat alanındaki gücü ve etkisi Encümen-i Şuarâ'yla pek karşılaştırılmaz. Bunu Orhan Okay şu sözlerle doğrular: "*Şinasi'nin ilk yenilik çalışmalarına başladığı yıllarda, kendilerine 'Encümen-i Şuarâ' adını veren yirmi kadar şairin teşkil ettiği bir topluluğun, Divan şiirini ihya ve devam ettirme gayretleri de bir netice vermez. (...) bu grup nazirecilik geleneğinin sürüklediği yolda, nihayet küçük mevzii sanat oyalanmaları içinde erimiştir*" (Okay, 2005: 52). Bu durumda Şinasi'nin alanda güçlü bir konum edinmesinin sebeplerini, düşünce ve faaliyetlerini gerçekleştirmesini sağlayan ayrıcalıklarının odaklanmak gerekir.

Şinasi memurluk hayatının başından itibaren devrin devlet adamları tarafından desteklenen biri olmuştur. Mustafa Reşit Paşa onun en büyük destekçisidir. Onun dışında *Tasvîr-i Efkâr*'ı çıkarırken Yusuf Kâmil Paşa, Encümen-i Dâniş ve Meclis-i Maarif'te âzâ olan Subhi Paşa ve Ahmed Vefik Paşa ile yakınlığı gazeteye yazı yardımlarından anlaşılmaktadır. Özellikle siyasî alanın önde gelenleri Yusuf Kâmil Paşa⁶ ve Fazıl Mustafa Paşa⁷ ile dost olduğu ve onlar tarafından korunduğu söylenir. Şiir kitabının ilk baskısını neşretmesi Fuad Paşa ile olan dostluğunun verdiği güven sayesinde (Tanpınar, 2007: 175). Şinasi'nin siyasî alanın figürlerine yakınlığı onun edebî faaliyetleri için güçlü bir dayanak olmuştur. Hem bu ilişkiler hem de sosyal ve siyasî kavramlarla yüklü edebî üretimi doğrultusunda, edebiyatın işlevselliğini öne çıkarmıştır. Bu durum Şinasi'den sonra gelen nesille birlikte daha belirginleşmiştir.

Bourdieu edebiyat alanının yapısal özelliklerini açıklarken, bir sanatçıyı alanda var eden "olasılar uzamı"ndan bahseder. Sanatçının edebî üretimiyle ondan önce eser verenlerin oluşturduğu metinler bütünü arasında bir türdeşlik ilişkisinin olduğunu ileri sürer. Buna göre tarihsel süreçte verili eserler bellidir ve yazar/şairin dikkat etmesi gereken nokta neyi yapıp neyi yapmayacağını saptayarak yenilik üretmeye çalışmaktır. Sanatçı yani edebî üretimin öznesi, üretim alanı içinde bir konumda bulunması ve olasılar uzamı aracılığıyla önceki metinler bütününe gönderme yapması ölçüsünde yazardır. Böylece alanda konumlanan şair ya da yazar, yerleşik kurallara tavır alacaktır. Bu doğrultuda, alanın işleyiş mantığı ve genel geçerliliği olan yasalar farklı ivmeler kazanacaktır (Bourdieu, 2006: 13-14). Şinasi *Müntehabât-ı Eş'arım*'ı yayımladığında eski şiirin uzantısı sayılan eserler edebiyat alanında hüküm sürmekteydi. Oysa bu eser hem muhteva hem de basımıyla geleneksel eserlerden ayrılır. Eski şairler, şiirlerini belli bir düzene ve kurala göre sıralayarak divana dönüştürürler. Şiir kitapları,

⁶ Mustafa Reşid Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kâmil Paşa'nın desteğini görmüştür (Tanpınar, 175).

⁷ Özellikle Fransa'ya ikinci gidişinden itibaren Mustafa Fazıl Paşa ile yakın ilişkiler kurar (Tanpınar, 175).

hattatlar tarafından yazılır, mücellitlerce ciltlenir. Şinasi ise şiir kitabını Divan adı dışında bir adla, kendine ait bir matbaada basmış ve okuyucusuna sunmuştur. Şinasi'nin şiir alanındaki bu çıkışı onun "yenilik temayülünün bir ifadesi" (Akün, 1993: 556), "divan tertip etme geleneğini kırma ve yıkma yolunda somut bir adım"dır (Parlatır, 2006: 98). Modern yayımcılıkla desteklenen edebî faaliyetler, Şinasi'yi alandaki diğer aktörlerden çok başka, ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir.

Aynı şekilde tiyatro eseri de alanda bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Aslında 1844 yılından itibaren Türk edebiyatında yerli piyes yazılmaya başlanmıştır. Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın oğlu müverrih Hayrullah Efendi'nin *Hikâye-i İbrahim Paşa be-İbrahim-i Gülşenî* adlı bir tiyatro eserinden bahsedilir. Ancak neşredilmediği için Türk tiyatrosunun ilk eseri sayılmaz (Tanpınar, 2007: 144). *Şair Evlenmesi* ise *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinde yayımlanarak ilk tiyatro eseri olma vasfını kazanmıştır.

Şinasi türler arasındaki hiyerarşiyi bozan bir aktör olarak da alanda konumlanmıştır. Şiir, edebî alanın en etkin türüdür. Ancak *Tasvîr-i Efkâr*'ın yayın hayatına geçmesiyle edebiyatçılar şiirden çok nesir alanına ilgi duymaya başlamışlardır (Akün, 1993: 556). Şinasi'nin başka yeniliklere de ön ayak olduğu söylenir. Ağâh Efendi ile birlikte çıkardığı *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinde Fransız gazetelerinde kullanıldığı şekliyle tefrika yazılar yayımlamıştır. Gerçi Şinasi'nin gazetesinden önce, *Ceride-i Havâdis* tefrika yazılara sayfalarından yer vermektedir. Şinasi de ilk defa tefrika adını kullanarak gazetesinde bu yazıları yayımlamıştır. Ayrıca müşterilerinin gazeteye kolaylıkla sahip olabilmesi için abonelik sitemini getirmiştir (Ebuzziya, 2007: 178). Bahçekapı'da *Tasvîr-i Efkâr Matbaası*'nı açarak matbaa, yayım ve editörlük işleriyle ilgilenmiştir (Ebuzziya, 2007: 210). Şinasi'den önce bu faaliyetler devlet eliyle resmî ve yabancı tebaa tarafından yarı resmî olarak sürdürülmektedir. İlk defa bir şahsın, özellikle padişahın gazeteye yaptığı para yardımını reddedebilecek güce sahip bir şahsın, kendi ekonomik sermayesiyle bu faaliyetleri yürütmesi yenidir.⁸

Tasvîr-i Efkâr aynı zamanda dönemin bir edebiyat mahfili olarak önem kazanmıştır. Matbaanın müdavimlerinden Encümen-i Şuarâ'da yetişmiş Namık Kemal ve Ziya Paşa Şinasi'nin yolundan giden iki şairdir. Eski şiirin savunucuları olarak başladıkları edebî hayatları Şinasi'yle tanışmalarıyla yön değiştirmiştir. Şinasi'nin Fransa'ya ikinci kez gidişinde (1865) *Tasvîr-i Efkâr*'ı onlar yürütecek, edebiyatta Şinasi'nin açtığı yol özellikle Namık Kemal tarafından genişletilecektir.

Şinasi'nin Fransa'ya ikinci gidişinin nedenleri tam olarak bilinmemektedir. Bu kaçışın siyasal nedenleri olduğu söylenir (Tanpınar, 2007: 176-177). Hayatının bu döneminde Bibliotheque Nationale'de Osmanlı lügati için çalışmış ve bir ara İstanbul'a kısa süreliğine gelip geri dönmüştür. Ölümüne kadarki dönemi ise İstanbul'da geçirmiştir. (1871)

Sonuç

Şinasi'nin Yeni Türk edebiyatının öncüsü olmasında memurluk hayatıyla elde etmeye başladığı sosyal, kültürel ve sembolik kazançların büyük rolü vardır. Fransa'da edindiği tecrübeler yanında siyasî alanın figürlerine yakınlığı onun edebî faaliyetleri için güçlü bir dayanak olmuştur. En önemlisi de gazete ve matbaanın sağladığı imkânlarla çağdaşlarının çok ötesine geçmeyi başarmıştır. Onunla aynı dönemde varlık gösteren Encümen-i Şuarâ, şiire bazı yönlerden yenilik getirmiş olsa da Şinasi kadar etkin olamamıştır.

Şinasi, alanı dönüştürmekle birlikte okuyucusunu, özellikle etrafını çevreleyen genç edebiyatçıları yerleşik anlayışlar üzerinde düşünmeye ve yazmaya yönlendirmiştir. Onunla birlikte edebiyat ve dil sosyal yararın gözetildiği bir vasita haline gelmiştir.

⁸ Abdülaziz'in tahta çıkışından sonra 500 liralık para yardımı yapılmıştır. Şinasi'nin bu yardımı kabul etmediği ifade edilir (Ebuzziya, 2007: 266).

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk (1993). "Şinasi", *İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul: MEB Yayınları, s. 545-560.
- AKYÜZ, Kenan (1999). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- BOURDIEU, Pierre (2006). *Sanatın Kuralları*, (Çev.) Necmettin Kâmil Sevil, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CASANOVA, Pascale (2010). *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*, (Çev.) Saadet Özen, Filiz Deniztekin, İstanbul: Varlık Yayınları.
- EBUZZİYA, Ziyad (2007). *Şinasi*, (Haz.) Hüseyin Çelik, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GÖKER, Emrah (2007). "Araştırma Tasarımı Açısından Pierre Bourdieu'nün Araştırma Tasarımı", *Ocak ve Zanaat*, (Der.) Güney Çeğin vd., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 525-558.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal (1998). *Son Asır Türk Şairleri*, C.1.
- KAPLAN, Mehmet (2004). *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (1998). *Şiir Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAYA, Ali (2007). "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", *Ocak ve Zanaat*, (Der.) Güney Çeğin vd., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 397-419.
- MARDİN, Şerif (2008). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- OKAY, Orhan (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZGÜL, Metin Kayahan (1987). *Hersekli Ârif Hikmet*, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı.
- ÖZGÜL, Kayahan (2006). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2006). *Tanzimat Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2007). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (Haz.) Abdullah Uçman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- THIESSE, Anne-Marie (2010). "Ulusal Kimlikler, Ulusaşırı Bir Paradigma", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek, Kuramlar ve Uygulamalar*, (Der.) Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, (Çev.) Devrim Çetinkasap, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 157-158.
- WACQUANT, Loïc (2007). "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", *Ocak ve Zanaat*, (Der.) Güney Çeğin vd., İstanbul: İletişim Yayınları, s. 60-65.